

12. До Польщі виїхали 80 тисяч українців мобілізаційного віку. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3756847-do-polsi-viihali-80-tisac-ukrainsiv-mobilizacijnogo-viku-zmi.html>

13. Європейська конвенція про видачу правопорушників: документ від 20.09.2012 р. № 995_033. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text

REFERENCES

1. *Pravovyi rezhym voiennoho stanu [Legal regime of martial law]*. Retrieved from https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Правовий_режим_воєнного_стану [in Ukrainian]
2. *Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24. 03. 2022 r. №64/2022 [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine on 24. 03. 2022 № 64/2022]*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian]
3. *Pro zahalnu mobilizatsiiu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.03. 2022 r. №69/2022. [On general mobilization: Decree of the President of Ukraine]*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413> [in Ukrainian]
4. *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]* (2013); ofits. tekst. Kyiv: KM [in Ukrainian]
5. *Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy vid 30. 06. 2023 r. № 3543 – XII [On mobilization training and mobilization: Law of Ukraine dated June 30, 2023 No. 3543–XII]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian]
6. *Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 12. 10. 2023 r. № 2232 – XII [On military duty and military service: Law of Ukraine dated October 12, 2023 No. 2232–XII]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian]
7. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1 - 212-24). [Code of Ukraine on administrative offenses (Articles 1 - 212-24)]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian]
8. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian]
9. *Nezakonne peretynannia derzhavnoho kordonu [Illegal crossing of the state border]*. Retrieved from https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Незаконне_перетинання_державного_кордону [in Ukrainian]
10. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeksu Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian]
11. *Kilkist ukrainsiv ta yikh mihratsiia za kordon cherez viinu [The number of Ukrainians and their migration abroad due to the war]*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainsiv-ta-ih-migracia-za-kordon-cherz-vijnu.html> [in Ukrainian]
12. *Do Polshchi vyikhalo 80 tysiach ukrainsiv mobilizatsiinoho viku [80,000 Ukrainians of mobilization age left for Poland]*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3756847-do-polsi-viihali-80-tisac-ukrainsiv-mobilizacijnogo-viku-zmi.html> [in Ukrainian]
13. *Evropeiska konventsiiia pro vydachu pravoporushnykiv: dokument vid 20.09.2012 r. № 995_033 [European Convention on Extradition of Offenders: document dated September 20, 2012]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 9.05.2024

УДК 341.3+372.834

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-239-246

Рябовол Лілія Тарасівна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор третьої кафедри Другого навчально-наукового інституту

Воєнної Академії імені Євгенія Березняка

lryabovo18@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3558-2103

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ

У статті доведено, що поширення знань з МГП й набуття їх здобувачами вищої освіти є обов'язковим і необхідним. Виявлено особливості навчання та викладання МГП у закладах сектору безпеки та оборони, а також комплекс чинників, які це зумовлюють – вказівка на необхідність вивчення МГП в стандартах НАТО, за якими відбувається реформування вищої військової освіти в Україні; уведення результатів навчання з МГП в стандарти вищої

військової освіти; наявність відповідних вимог до військовослужбовців в інструктивних документах. Акцентовано, що у процесі засвоєння змісту МГП як сукупності правових норм і принципів, що застосовується під час збройних конфліктів та спрямовується на забезпечення захисту жертв таких конфліктів, заборону чи обмеження використання визначених засобів і методів ведення збройної боротьби, слід наголошувати на його гуманістичну сутність. Виявлено, що ефективне навчання та викладання МГП потребує відповідних форм, методів і технологій. Констатовано, що оптимальною формою є практичне заняття, яке дає можливість закріпити теоретичні знання та виробити відповідні практичні уміння та навички. Наголошено, що на таких заняттях здобувачі освіти мають виконувати практичні завдання, передусім працювати з джерелами МГП – міжнародними та вітчизняними нормативно-правовими актами. Доведено, що розвитку вмінь застосовувати їх приписи сприяє методика кейсів – проведення юридичного аналізу (на основі норм МГП) певної ситуації. Запропоновано методичні варіанти цієї методики – кейси з описом реальних ситуацій або спеціально сформовані кейси з описом абстрактних ситуацій у рамках конкретних тем. Викладено методично-дидактичні умови реалізації case-study, а також варіанти її інтеграції з іншими методиками і технологіями навчання та викладання МГП, як інтерактивні вправи / робота у групах або парах тощо.

Ключові слова: сектор безпеки та оборони, вищий військовий навчальний заклад, заклад вищої освіти, держава, суб'єкт міжнародного права, збройний конфлікт, військове та цивільне навчання, компетентнісне навчання, практичне заняття, методика кейсів.

Riabovol L. INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW: CERTAIN ASPECTS OF LEARNING AND TEACHING

The article proves that the dissemination of knowledge on IHL and its acquisition by students of higher education is mandatory and necessary. The peculiarities of learning and teaching IHL in institutions of the security and defense sector, as well as a set of factors that cause it, have been identified – an indication of the need to study IHL in NATO standards, according to which the reform of higher military education in Ukraine is taking place; introducing the results of IHL training into the standards of higher military education; the presence of relevant requirements for military personnel in the instructional documents. It was emphasized that in the process of assimilating the content of IHL as a set of legal norms and principles applied during armed conflicts and aimed at ensuring the protection of victims of such conflicts, banning or limiting the use of certain means and methods of waging armed conflict, its humanitarian essence should be emphasized. It was found that effective teaching and learning of IHL requires appropriate forms, methods and technologies. It was established that the optimal form is a practical lesson, which provides an opportunity to consolidate theoretical knowledge and develop relevant practical skills. It was emphasized that in such classes, students should perform practical tasks, first of all, work with the sources of IHL – international and domestic normative legal acts. It has been proven that the development of the ability to apply their prescriptions is facilitated by the case method – conducting a legal analysis (on the basis of IHL norms) of a certain situation. Methodical variants of this technique are offered – cases with descriptions of real situations or specially formed cases with descriptions of abstract situations within the framework of specific topics. Methodological and didactic conditions for the implementation of case-study, as well as options for its integration with other methods and technologies of learning and investing in IHL, such as interactive exercises / work in groups or pairs, etc. are outlined.

Key words: security and defense sector, higher military educational institution, higher education institution, state, subject of international law, armed conflict, military and civilian training, competency training, practical training, case method.

Постановка проблеми. Однією з тенденцій розвитку міжнародного гуманітарного права (МГП) є розширення сфери його дії. Позаяк кількість збройних конфліктів у світі збільшується, ширшим стає простір дії норм МГП. Урізноманітнюються і сторони збройних конфліктів. Наразі в них беруть участь не лише держави та міжнародні міжурядові організації, але й неурядові збройні групи, організовані збройні формування, що не є суб'єктами міжнародного права. Це спричинило поширення дії МГП не лише на міжнародні, але й на інтернаціоналізовані конфлікти, збройні конфлікти неміжнародного характеру (внутрішні), антитерористичні операції. У зв'язку з цим все більш нагальною стає проблема міжнародно-правового захисту жертв війни, передусім цивільного населення. Розвиток методів і технологій ведення сучасної війни актуалізував і питання захисту комбатантів, яких МГП прямо не відносить до категорії «захищені особи», проте передбачає їх захист від засобів та методів ведення війни, що спричиняють їм надмірні страждання або роблять їхню загибель неминучою. Безпосередньо норми МГП захищають поранених, хворих комбатантів, таких, що зазнали корабельної аварії на морі, військовополонених комбатантів, які склали зброю і здалися, або комбатантів, які були захоплені в полон, а також цивільних осіб під владою супротивника.

З 2014 року для України норми МГП перестали бути абстрактними, теоретичними, а з початком повномасштабної агресії РФ 24 лютого 2022 року міжнародний збройний конфлікт є щоденною реальністю для нашої держави і суспільства. Знання норм МГП стали життєво необхідними. Зазначимо, що поширення знань про МГП є одним з міжнародно-правових зобов'язань України, які наша держава взяла на себе, ратифікувавши Женевські конвенції («Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року») та Додаткові протоколи до них 1977 року. Т. Короткий і М. Доценко обґрунтовано називають ці конвенції унікальними, оскільки вони – єдині міжнародні договори, в яких беруть участь всі держави, підтверджуючи, таким чином, як непересічне значення МГП, так і власну приналежність до цивілізованого міжнародного співтовариства [9].

Женевські конвенції – це чотири міжнародні договори, прийняті ООН 12.08.1949, серед яких: Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (ЖК I), Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (ЖК II), Конвенція про поводження з військовополоненими (ЖК III), Конвенція про захист цивільного населення під час війни

(ЖК IV). У кожній з цих конвенцій (ст. 47 ЖК I [5]; ст. 48 ЖК II [6]; ст. 127 ЖК III [7]; ст. 144 ЖК IV [8]) закріплено зобов'язання Високих Договірних Сторін якомога ширше розповсюджувати тексти відповідних конвенцій у своїх країнах як у мирний час, так і під час війни. Передбачено, що тексти конвенцій мають вивчатися у рамках програм військового та цивільного навчання для того, аби знання з МГП стали доступними для всього населення, у тому числі для визначених цільових груп, як: підрозділи збройних сил, які беруть участь у бойових діях, медичний та духовний персонал; представники влади, зокрема військової, до сфери відповідальності яких під час війни належить утримання військовополонених (мають бути спеціально ознайомлені з положеннями ЖК III); представники влади (цивільної, військової, «поліцейські чи інші органи влади»), на яких у воєнний час покладаються зобов'язання щодо осіб, котрі перебувають під захистом ЖК IV (повинні бути спеціально проінструктованими щодо змісту ЖК IV). У статті 83 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 узагальнено зобов'язання держав-підписантів Женевських конвенцій щодо розповсюдження інформації про ці конвенції та Протокол I. Так, зі змістом цих документів мають бути ознайомлені збройні сили у рамках програм воєнної підготовки. Відповідно поінформованим має бути і цивільне населення. У статті 83 Протоколу I також акцентовано: «Будь-які воєнні або цивільні власті, які під час збройних конфліктів беруть на себе відповідальність щодо застосування Конвенцій і цього Протоколу, повинні бути повністю ознайомлені з їх текстами» [1]. Наразі вивчення МГП постає як суспільна потреба, а організація та забезпечення цього у рамках здобуття освіти, зокрема військової, – як обов'язок держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти проблематики МГП досліджували М. Гнатівський, Т. Короткий, А. Кориневич, В. Лисик, О. Поєдинок, Н. Хендель та інші. Загалом проблематика МГП як галузі міжнародного права розроблена достатньо ґрунтовно, на відміну від питання щодо навчання та викладання МГП у закладах освіти. Аналіз ступеня його розробки засвідчив наступне. Щодо закладів загальної середньої освіти, його вивчали В. Левицький, І. Олевська, С. Побережник, Т. Ремех, В. Сідорчук, О. Сирцова, Ю. Чертова та інші. Наразі питання МГП глибоко інтегровані в зміст шкільних курсів історії, громадянської освіти та правознавства, розроблено методичні рекомендації щодо навчання МГП в цих курсах відповідно до оновлених навчальних програм [15]. Методичні матеріали, курси / тренінги з підвищення кваліфікації з МГП запропоновано також для вчителів, які викладають зазначені предмети / курси [2]. Щодо закладів вищої освіти, зокрема цивільних ЗВО, у результаті аналізу доступних нам праць можемо констатувати, що питання навчання та викладання МГП в них наразі залишається поза увагою дослідників. Щодо вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), розроблено лише деякі напрямки впровадження МГП у зміст відповідної підготовки, зокрема щодо застосування окремих методик і технологій. Так, параметри ефективної військової підготовки з МГП вивчали Г. Ясугіс і Р. Мікова [17], деякі особливості викладання МГП у ВВНЗ розкрито Н. Макаренко.

Мета статті – обґрунтувати доцільність і необхідність поширення знань з МГП, у тому числі у ЗВО, зокрема ВВНЗ; виявити особливості навчання та викладання МГП як сукупності правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів; встановити, які форми, методи і технології забезпечують ефективну організацію навчання та викладання МГП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вище ми вказали, що поширення й набуття здобувачами освіти знань з МГП є обов'язковим і необхідним. Відповідна організація у різних ЗВО має багато спільного, водночас в закладах сектору безпеки та оборони (ВВНЗ, ЗВО із специфічними умовами навчання) має особливості. Це зумовлено комплексом чинників. Так, вивчення МГП передбачено стандартами НАТО, за якими наразі реформується вища військова освіта в Україні. Зокрема, це – стандарт НАТО STANAG 2449, в якому викладено принципи підготовки з Права збройних конфліктів (ПЗК) та цілі цієї підготовки. У 2019 STANAG 2449 було оновлено й доповнено навчальною публікацією «Підготовка з ПЗК», визначено відповідні принципи навчання та викладання, зокрема акцентовано, що підготовка з ПЗК має бути включена в усі рівні військової освіти, індивідуальної та колективної підготовки й навчання [18, с. 68].

Засвоєння знань з МГП та формування вмінь застосовувати їх на практиці прямо передбачено стандартами вищої військової освіти. Так, Стандарти вищої освіти з галузі знань 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 253 Військове управління (за видами збройних сил), 254 Забезпечення військ (сил), 255 Озброєння та військова техніка для другого (магістерського) рівня вищої освіти містять результат навчання (РН 1) – організувати діяльність підпорядкованих військових частин забезпечення військ (сил) / діяльність військових частин з питань озброєння та військової техніки за видами, родами ЗСУ, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України / застосовувати утруповання військ (сил) у відповідності до національного законодавства та *норм міжнародного гуманітарного права* [14].

Закріплення зазначених РН в стандартах вищої військової освіти зумовлено відповідними вимогами до військовослужбовців, які визначені зокрема в Інструкції про порядок виконання норм МГП у ЗСУ [12]. У п. 1 глави 5 розділу I цієї інструкції викладено загальні обов'язки командувачів (командирів, начальників) щодо дотримання норм МГП, серед яких у мирний час – організувати і брати участь у поширенні знань про МГП серед підпорядкованого особового складу, забезпечувати вивчення ПЗК у процесі військового

навчання і виховання військовослужбовців, звертати увагу підлеглих на те, що за серйозні порушення норм МПП чинне законодавство України передбачає притягнення до кримінальної відповідальності тощо, під час збройного конфлікту – вимагати від підлеглих знання і неухильного виконання норм ПЗК, припиняти порушення норм МПП особовим складом і за потреби притягати до відповідальності осіб, які вчинили ці порушення тощо. Проведення інформаційної та роз'яснювальної роботи серед особового складу щодо порядку застосування норм МПП, поширення інформаційно-довідкових матеріалів, виховання особового складу в кращих українських традиціях гуманного ставлення до жертв збройних конфліктів і цивільних осіб та інші заходи передбачені й у рамках морально-психологічного забезпечення під час організації бойового забезпечення (п. 1 глави 6 розділу III Інструкції про порядок виконання норм МПП у ЗСУ). Розділом IV цього документу визначено особливості ведення воєнних дій з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Повітряних і Військово-Морських Сил ЗСУ з урахуванням норм МПП. Інструкцією прямо передбачено вивчення норм МПП у ЗСУ. Відповідний розділ V складається з двох глав: 1. Вивчення норм МПП у системі оперативної (бойової) підготовки; 2. Вивчення норм МПП у ВВНЗ та військових навчальних підрозділах ВНЗ. В цій главі акцентовано засвоєння теоретичних знань та формування практичних умінь і навичок з МПП. Теоретичні положення МПП мають вивчатися у межах дисципліни «Основи законодавства України», а практичні уміння та навички застосування МПП в бойових умовах та під час виконання завдань миротворчих операцій мають набуватися у рамках оперативних, тактичних (тактико-спеціальних), військово-спеціальних, військово-технічних дисциплін [12].

У процесі навчання та викладання МПП, засвоєння його змісту як системи знань, умінь, навичок, цінностей та ставлень, слід наголошувати на його гуманістичну сутність. Як сукупність правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, МПП спрямовується насамперед на забезпечення захисту жертв таких конфліктів, заборону чи обмеження використання визначених засобів і методів ведення збройної боротьби. Так, у п. 1 ст. 3 ЖК IV зазначено, що кожна сторона конфлікту зобов'язана поводитися гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації за будь-якими ознаками (як: раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан тощо) з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, у тому числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто *hors de combat* унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини [8]. Щодо звичаєвого МПП, на його гуманістичну природу акцентовано у відповідному визначенні, яке Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ) надав у своєму рішенні у прецедентній справі «Прокурор проти Тадіча» (Рішення щодо клопотання захисту щодо юрисдикції, МТКЮ-94-1, 10.08.1995, п. 129). МТКЮ вказав, що принципи та норми гуманітарного права відображають «базові складові розуміння людяності», які у всьому світі визнаються як обов'язкові мінімальні стандарти поведінки під час будь-якого збройного конфлікту [4, с. 19].

МПП – потужний інструмент, створений цивілізованим міжнародним співтовариством для забезпечення безпеки й гідності людей під час війни, обмеження методів і засобів ведення воєнних дій. «Його мета – зберегти дух гуманності в розпалі збройного конфлікту, а головний принцип – наявність обмежень навіть під час війни» [3, с. 7]. Не можна не погодитись із думкою, що норми і принципи МПП ґрунтуються на засадах моральності, гуманності, милосердя, співчуття, що є якостями, іманентно властивими людській особистості, і відмова від них тягне за собою втрату мети і сенсу будь-якої діяльності, так само і перемога над супротивником [10, с. 9, 13]. Наразі будь-яка норма МПП є результатом адаптації загального принципу гуманності до умов збройного конфлікту. Сутність та призначення МПП полягає у забезпеченні компромісу між двома основними, при цьому фактично протилежними за своєю сутністю, принципами – гуманністю (що забороняє / засуджує заподіяння страждань, ушкоджень, або заподіяння шкоди, які не є необхідними для досягнення законної мети збройного конфлікту) та військовою необхідністю (що допускає застосування сили в межах, необхідних для досягнення законної мети збройного конфлікту). Відтак, беззаперечним є твердження, що МПП має значний гуманітарний потенціал щодо впровадження ідей гуманізму й гуманності в умовах жорстокості та нелюдності війни, а також сприяє у формуванні загальної культури і світоглядних орієнтирів особистості, які базуються на гуманітарних цінностях сучасної цивілізації [15, с. 34].

Ефективна організація засвоєння теоретичних знань та формування практичних умінь і навичок з МПП потребує відповідних форм, методів і технологій. У рамках цієї статті акцентуємо деякі з них. Оптимальною формою, вважаємо, є практичне заняття, яке дає можливість виконати комплекс завдань навчання та викладання МПП, забезпечити відповідні РН, визначені у стандартах вищої освіти та освітніх програмах. Як основна форма компетентнісного навчання, практичне заняття спрямовується на закріплення й застосування набутих знань (вирішення пізнавальних завдань репродуктивного і творчого характеру) й унаслідок цього їх поглиблення та розширення, а також вироблення практично й професійно значущих умінь і навичок, а також формування ціннісно-емоційного ставлення до предмета вивчення й, на цій основі, моделей поведінки у різних ситуаціях в правовому контексті [16, с. 47].

На таких заняттях здобувачі освіти мають виконувати практичні завдання. Пряма вказівка на це є у п. 8 розділу IV Положення про особливості організації освітнього процесу у ВВНЗ Міністерства оборони України. Відповідно, практичне заняття передбачає організацію засвоєння здобувачами освіти теоретичних положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального виконання спеціально сформульованих

практичних завдань та сприяє формуванню вмінь і навичок практичного застосування теоретичних положень [13]. Особливе місце на практикумах має відводитися роботі з джерелами МГП. Передусім – це міжнародні акти: Женевські конвенції від 12.08.1949 та Додаткові протоколи до них (право Женеви – основна частина МГП, спрямована на обмеження насильства під час війни); Гаазька конвенція про закони і звичаї війни від 1907 та інші конвенції, що обмежують засоби і методи ведення війни (право Гааги). Окрім того, це – звичаєві норми, кодифіковані Міжнародним Комітетом Червоного Хреста. Необхідно також організувати роботу здобувачів з вітчизняними нормативно-правовими актами щодо МГП. У ВНЗ доцільно окремо опрацювати зміст Інструкції про порядок виконання норм МГП у ЗСУ.

Розвитку вмінь застосовувати приписи перелічених вище актів сприяє методика кейсів, що передбачає проведення юридичного аналізу (на основі норм МГП) певної ситуації. Наведемо приклад короткого кейсу: «Під час тимчасової окупації районів Київської, Чернігівської, Сумської областей підрозділи російської окупаційної армії розміщувалися поблизу шкіл, релігійних об'єктів, свідомо прикривались цивільними» (інформація з Інтернет-ресурсу <http://surl.li/zwchvj>). Завдання: «Дайте юридичний аналіз ситуації. Вкажіть, які норми МГП / норми яких джерел МГП порушені». Можемо запропонувати різні методичні варіанти реалізації case-study, до прикладу, кейси з описом реальних ситуацій, що відбувалися у рамках тих чи інших збройних конфліктів або спеціально сформовані кейси з описом абстрактних ситуацій у рамках конкретних тем. Методика кейсів дозволяє виконати різні завдання у процесі навчання та викладання МГП, а саме: засвоїти теоретичні знання, закріпити і поглибити їх; навчитися застосовувати отримані знання для вирішення практичних завдань; перевірити рівень навчальних досягнень з конкретної теми / питання. Варто, однак, акцентувати відповідні методично-дидактичні умови. Так, у навчання та викладання МГП цю методику слід упроваджувати поступово, у такій послідовності етапів: навести приклади ситуацій, які вже отримали юридичну оцінку; пояснити процедуру і послідовність проведення юридичного аналізу кейсу, надати відповідний інструктаж; запропонувати здобувачам кейси та забезпечити необхідний методично-дидактичний супровід проведення ними аналізу; організувати самостійне (без допомоги викладача або з такою допомогою, з огляду на рівень навчальних досягнень здобувачів) проведення ними юридичного аналізу описаних ситуацій.

Кейси доцільно інтегрувати з інтерактивними вправами / роботою у парах або групах і проводити таку роботу під час практичного заняття. Методисти пропонують різні відповідні варіанти, наприклад вправа «Захист цивільного населення у період збройного конфлікту. Правила безпечної поведінки в умовах збройного конфлікту». Конкретні завдання цієї вправи: засвоєння основних понять та ідей теми (цивільні особи та цивільне населення, цивільні об'єкти, окупована територія, зона воєнних дій, механізми захисту цивільних осіб); формування навичок аналізу ситуацій, пов'язаних з реалізацією норм МГП щодо захисту цивільного населення. Вправу можливо організувати в умовах як он-лайн, так і оф-лайн навчання. Методика її проведення наступна: 1) запропонувати здобувачам освіти переглянути відео про правила ведення війни щодо захисту цивільного населення; 2) об'єднайте їх у групи, зокрема в сесійних залах Zoom та надати кейси з прикладами ситуацій порушень прав цивільного населення в зоні воєнних дій та на окупованій території, добірки норм МГП, які регулюють ці питання; 3) акцентувати завдання – у парах / групах слід опрацювавши відповідні кейси та визначити, з якими небезпеками стикається цивільне населення під час воєнних дій та на окупованих територіях, і зафіксувати свої висновки в спільних документах, зокрема у Google-документах; 4) організувати презентацію результатів роботи груп у широкому колі / загальній залі [15, с. 25].

Наразі погоджуємось із узагальненням Г. Ясутіса та Р. Міковою, що у навчанні ПЗК ефективним є: мультисенсорне навчання, яке активізує зорові (дивитися), слухові (слухати), кінестетичні (рухатися) і тактильні (торкатися) відчуття тих, хто навчається; змішані методи навчання, які поєднують огляд норм МГП, аудиторні дискусії, аналіз конкретних випадків і практичні польові вправи; практичні заняття, які включають інтенсивні, реалістичні та динамічні вправи на основі відповідних прикладів, що дозволяє слухачам застосовувати на практиці знання з МГП, пов'язуючи їх з реаліями та викликами на місцях; індивідуальні та колективні вправи, аналіз конкретних ситуацій, рольові ігри та моделювання поведінки; імітаційні тренування за сценаріями, які інтегровані в бойові навчання [17, с. 19].

У позааудиторній роботі ефективними є муткорті – симулювання судових дебатів, судового процесу з використанням типових кейсів; це – інтерактивна дидактична (рольова) гра, сучасний ефективний навчальний формат, який дозволяє відпрацювати теоретичні знання на практиці та вдосконалити професійні навички у сфері МГП [11, с.]. Основою муткорту також фактично є кейс, гіпотетична справа, яка відображає актуальну правову проблему, зокрема у сфері застосування норм МГП. Зазначимо, однак, що організація та проведення таких заходів вимагає значної попередньої підготовки та достатнього рівня навчальних досягнень здобувачів освіти.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що поширення знань з МГП й набуття їх здобувачами вищої освіти є обов'язковим і необхідним. У закладах сектору безпеки та оборони відповідна організація має певні особливості, що зумовлено комплексом чинників, серед яких: вказівка на необхідність вивчення МГП в стандартах НАТО, за якими наразі реформується вища військова освіта в Україні; уведення результатів навчання з МГП в стандарти вищої військової освіти; наявність відповідних вимог до військовослужбовців в інструктивних документах. У навчанні та викладанні МГП слід

наголошувати на його гуманістичну сутність, оскільки, як сукупність правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, МГП – потужний інструмент, створений цивілізованим міжнародним співтовариством для забезпечення безпеки й гідності людей під час війни, обмеження методів і засобів ведення воєнних дій. Ефективна організація навчання та викладання МГП потребує відповідних форм, методів і технологій. Оптимальною формою є практичне заняття, яке дає можливість виконати комплекс завдань – закріпити теоретичні знання та сформувати практичні уміння й навички з МГП. На таких заняттях здобувачі освіти мають виконувати практичні завдання, передусім працювати з джерелами МГП, як міжнародними документами, так і з вітчизняними нормативно-правовими актами. Розвитку вмінь застосовувати норми цих актів сприяє методика кейсів, що передбачає проведення юридичного аналізу (на основі норм МГП) певної ситуації, реальної, що відбувалася в рамках тих чи інших збройних конфліктів або абстрактної. Ефективна реалізація case-study вимагає дотримання визначених методично-дидактичних умов. Можливим є інтеграція її з іншими методиками і технологіями навчання та викладання МГП, як інтерактивні вправи / робота у групах або парах тощо. Перспективним у напрямку дослідження є розроблення конкретних методичних систем навчання та викладання МГП у рамках реалізації освітніх програм у ЗВО, зокрема ВВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : Протокол від 08.06.1977. URL: <http://surl.li/fcmvpr>
2. Збірка програм курсів, практичних та тренінгових занять з міжнародного гуманітарного права. Методичні матеріали на допомогу викладачам ОІППО, центрів професійного розвитку педагогічних працівників: збірка/авт. кол.; упоряд.: Н. Герасим, Т. Поєдинок, В. Лисик. К., 2024. 184 с. URL: <http://surl.li/sgbafa>
3. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права : Посібник для народних депутатів України. МКЧХ, 2017. URL: <http://surl.li/vrwcsc>
4. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні : звіт Global Rights Compliance. 2020. URL: <http://surl.li/hlfmpt>
5. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/degfzm>
6. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, з складу збройних сил на морі : Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/qvzfze>
7. Конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/joqnjj>
8. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/zkddxd>
9. Короткий Т., Доценко М. На варті гуманності. Женевські конвенції 1949. *Юридична газета onlain*. 2020. 12 серпня. URL: <http://surl.li/ofwjys>
10. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2017. 145 с. URL: <http://surl.li/zjhgtw>
11. Муткорт: практичне вивчення міжнародного гуманітарного права. Посібник для судових юристів / авт. кол.; за заг. ред. Д. Свиридової, О. Семенюк. К., 2020. 114 с. URL: <http://surl.li/xqqsqx>
12. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <http://surl.li/vrenwf>
13. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти : Наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120. URL: <http://surl.li/gurdjf>
14. Про затвердження Стандарту вищої освіти зі спеціальності 253 Військове управління (за видами збройних сил) для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ МОН України від 05.04.2022 № 296. URL: <http://surl.li/xrgbuty>; Про затвердження Стандарту вищої освіти зі спеціальності 254 Забезпечення військ (сил) для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ МОН України від 05.04.2022 № 293. URL: <http://surl.li/kxrgmo>; Про затвердження Стандарту вищої освіти зі спеціальності 255 Озброєння та військова техніка для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ МОН України від 30.04.2020 № 583. URL: <http://surl.li/ydupnv>
15. Про методичні рекомендації щодо викладання міжнародного гуманітарного права : Лист МОН України від 27.09.2022 № 4/2698-22. URL: <http://surl.li/ymbfwv>
16. Рябовол Л. Т. Система навчання учнів основної і старшої школи : дис. .. доктора педагогічних наук. Київ, 2015. 600 с.
17. Ясутіс Г., Мікова Р. Параметри ефективної військової підготовки з міжнародного гуманітарного права. DCAF, 2023. 37 с. URL: <http://surl.li/oqsuhr>
18. Prescott Jody. Training in the Law of Armed Conflict – A NATO Perspective. *Journal of Military Ethics*. 2008. Vol. 7. № 1. S. 66-75. DOI: <https://doi.org/10.1080/15027570801951475>

REFERENCES:

1. Additional Protocol to the Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) [Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii, shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I)]: Protocol dated 08.06.1977. URL: <http://surl.li/fcmvpr> [in Ukrainian]
2. A collection of courses, practical and training programs on international humanitarian law. Methodical materials to help the teachers of OIPPO, centers of professional development of pedagogical workers (2024) [Zbirka prohram kursiv, praktychnykh ta treninhovykh zaniat z mizhnarodnoho humanitarnoho prava. Metodychni materialy na dopomohu vykladacham OIPPO, tsestriv profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv]: collection/author. col.; Edited by: N. Gerasim, T. Poedynok, V. Lysyk. K., 184 p. URL: <http://surl.li/sgbefa> [in Ukrainian]
3. Strengthening respect for international humanitarian law: A guide for people's deputies of Ukraine (2017) [Zmitsnennia povahy do mizhnarodnoho humanitarnoho prava : Posibnyk dlia narodnykh deputativ Ukrainy]. ICRC. URL: <http://surl.li/vrwcsk> [in Ukrainian]
4. Implementation of norms of international humanitarian law at the national level in Ukraine [Implementation of norms of international humanitarian law at the national level in Ukraine]: report Global Rights Compliance. 2020. URL: <http://surl.li/hlfmpt> [in Ukrainian]
5. Convention on the Amelioration of the Fate of the Wounded and Sick in Active Armies [Convention on the Amelioration of the Fate of the Wounded and Sick in Active Armies]: UN Convention dated 12.08.1949. URL: <http://surl.li/degfzm> [in Ukrainian]
6. Convention for the Amelioration of the Fate of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of the Armed Forces at Sea [Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh ta osib, yaki zaznaly korabelnoi avarii, z skladu zbroinykh syl na mori]: UN Convention dated 12.08.1949. URL: <http://surl.li/qvfzeb> [in Ukrainian]
7. Convention on the Treatment of Prisoners of War [Konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenyh]: UN Convention dated 2.08.1949. URL: <http://surl.li/joqnjj> [in Ukrainian]
8. Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War [Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naseleattia pid chas viiny]: UN Convention dated 12.08.1949. URL: <http://surl.li/zkddxd> [in Ukrainian]
9. Korotky, T., Dotsenko, M. (2020). On guard of humanity. Geneva Conventions 1949 [Na vartiumannosti. Zhenevski konventsii 1949]. *Online legal newspaper*. August 12. URL: <http://surl.li/ofwjys> [in Ukrainian]
10. International humanitarian law [Mizhnarodne humanitarne pravo] (2017). Handbook for a lawyer / edited by T. R. Korotky. Kyiv-Odesa: Ukrainian Helsinki Union for Human Rights, Phoenix, 145 s. URL: <http://surl.li/zjhgtw> [in Ukrainian]
11. Mutcourt: a practical study of international humanitarian law [Mutkort: praktychne vyvchennia mizhnarodnoho humanitarnoho prava] (2020). Manual for court lawyers / author. col.; in general ed. D. Svyridova, O. Semenyuk. K., 114 s. URL: <http://surl.li/xqqskx> [in Ukrainian]
12. On the approval of the Instruction on the procedure for the implementation of norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine [Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vykonannia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u Zbroinykh Sylakh Ukrainy]: Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 23.03.2017 № 164. URL: <http://surl.li/vrenwf> [in Ukrainian]
13. On the approval of the Regulation on the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine, military educational units of higher education institutions, institutions of professional advanced military education [Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvithnoho protsesu u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy, viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zakladakh fakhovoi peredvyshchoi viiskovoi osvity]: Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 15.02.2024 № 120. URL: <http://surl.li/gurdjf> [in Ukrainian]
14. On the approval of the Standard of Higher Education in the specialty 253 Military Administration (by types of armed forces) for the second (master's) level of higher education [Pro zatverdzhennia Standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 253 Viiskove upravlinnia (za vydamy zbroinykh syl) dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity]: Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 05.04.2022 № 296. URL: <http://surl.li/xrbymy>; On the approval of the Standard of higher education in specialty 254 Provision of troops (forces) for the second (master's) level of higher education [Pro zatverdzhennia Standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 254 Zabezpechennia viisk (syl) dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity]: Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 05.04.2022 № 293. URL: <http://surl.li/kxpgmo>; On the approval of the Standard of higher education in specialty 255 Armament and military equipment for the second (master's) level of higher education [Pro zatverdzhennia Standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 255 Ozbroiennia ta viiskova tekhnika dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity]: Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 30.04.2020 № 583. URL: <http://surl.li/ydupnv> [in Ukrainian]
15. On methodological recommendations for teaching international humanitarian law [Pro metodychni rekomendatsii shchodo vykladannia mizhnarodnoho humanitarnoho prava]: Letter of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 27.09.2022 № 4/2698-22. URL: <http://surl.li/ymbfwv> [in Ukrainian]

16. Ryabovol, L. T. (2015). System of education of elementary and high school students [Systema navchannia uchniv osnovnoi i starshoi shkoly]: diss. /.. Doctor of Pedagogical Sciences. Kyiv, 600 s. [in Ukrainian]
17. Yasutis, G., Mikova, R. (2023). Parameters of effective military training in international humanitarian law [Parametry efektyvnoi viiskovoi pidhotovky z mizhnarodnoho humanitarnoho prava]. DCAF, 37 s. URL: <http://surl.li/oqsuhr> [in Ukrainian]
18. Prescott Jody (2008). Training in the Law of Armed Conflict – A NATO Perspective. *Journal of Military Ethics*. Vol. 7. № 1. S. 66-75. DOI: <https://doi.org/10.1080/15027570801951475> [in English]

Стаття надійшла до редакції 15.05.2024

УДК 341.4

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-246-252

Тітко Ельвіра Валентинівна,
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри міжнародного права,
європейської та євроатлантичної інтеграції
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
Голова ГО «Український осередок з прав людини та
розвитку освітніх новацій»
tev.law.ua@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7485-2623

Сацук Мирослава Святославівна,
здобувачка II курсу, юридичного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
satsykymyroslava@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-6780-9355

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемам та перспективам ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні, що обумовлено важливістю інтеграції України у систему міжнародного правосуддя та її прагненням до зміцнення верховенства права. Римський статут, що є установчим документом Міжнародного кримінального суду (МКС), передбачає юрисдикцію над найбільш серйозними міжнародними злочинами, такими як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Ратифікація цього статуту є важливим кроком для будь-якої держави, що прагне приєднатися до глобальних зусиль з боротьби з безкарністю за такі злочини.

Досліджено, що визначена тематика є досить суперечливим, адже викликає широкі дискусії. В умовах збройної агресії проти України ратифікація Римського статуту постає критично-важливим інструментом задля забезпечення дотримання норм міжнародного права, захисту прав та свобод людини, а також державного суверенітету. Висвітлено головні проблеми, що включають невідповідність норм Римського статуту законодавству України, що вбачається у Конституції та Кримінальному кодексі держави, невизначеність внутрішньої кримінально-правової політики, зокрема у питанні розкриття поняття злочинів агресії, а також імплементації норм Статуту МКС у національну правову систему спираючись на реформи для підготовки судових органів та національного законодавства у відповідності міжнародним стандартам.

Розглянуто особливості співпраці України та Міжнародного кримінального суду у забезпеченні притягнення до відповідальності осіб за злочини проти людяності, геноцид, воєнні злочини, а також злочини агресії вчинені на території держави країною-агресором. Для цього відмічено роботу Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні, що свідчить про зміцнення партнерства, а також підвищення ефективності у розслідуванні міжнародних злочинів.

У роботі зосереджено увагу на думках провідних науковців, що стосується теми статті. За результатами спостережень встановлено, що надання згоди на обов'язковість цього документу має значні позитивні наслідки для України, включаючи можливість бути повноцінним учасником процесу в усіх структурах Міжнародного кримінального суду, забезпечення покарання осіб, які вчинили міжнародні злочини, а також стимулювання національних органів до ефективного розслідування злочинів і дотримання міжнародних стандартів, що зрештою сприяє зміцненню правосуддя, розвитку міжнародного співробітництва та захисту прав людини в умовах збройної агресії.

Ключові слова: Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, ратифікація, юрисдикція, злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії.